

**O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING SALBIY
TAFOVUTINING PAYDO BO'LISHINING NAZARIY VA AMALIY SABABLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10614546>

Zikirov Zafar Izzotulla o'g'li

Surxondaryo viloyati Soliq boshqarmasi, sho'ba boshlig'i

Abstract: *The purpose of this study is to discuss theoretical frameworks and practical scenarios that draw negative VAT difference between the enterprises in Uzbekistan. It intends to derive major factors causing the same and its impact on the business scenario and tax policy of Uzbekistan.*

Keywords: *Value added tax (VAT), negative vat difference, Uzbekistan tax system, enterprise taxation, VAT refund mechanism, tax policy analysis, Uzbek Business Environment, economic implications ,tax legislation, financial management, business models in Uzbekistan, tax administration, policies in Uzbekistan, accounting practices, tax compliance, fiscal policy, VAT Impact on enterprises, tax reform, Uzbekistan economy, VAT legislation challenges.*

Аннотация: *Целью данного исследования является обсуждение теоретических основ и практических сценариев, которые показывают отрицательную разницу НДС между предприятиями в Узбекистане. Он намерен выявить основные факторы, вызывающие это, и их влияние на бизнес-сценарий и налоговую политику Узбекистана.*

Ключевые слова: *налог на добавленную стоимость (НДС), отрицательная разница НДС, налоговая система Узбекистана, налогообложение предприятий, механизм возмещения НДС, анализ налоговой политики, деловая среда Узбекистана, экономические последствия, налоговое законодательство, финансовый менеджмент, бизнес-модели в Узбекистане, налоговое администрирование, политика в Узбекистане, практика бухгалтерского учета, соблюдение налогового законодательства, фискальная политика, влияние НДС на предприятия, налоговая реформа, экономика Узбекистана, проблемы законодательства по НДС.*

Annotatsiya: *Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston korxonolari o'rtasida salbiy QQS farqini keltirib chiqaradigan nazariy asoslar va amaliy stsenariylarni muhokama qilishdir. U ayni shu holatni keltirib chiqaradigan asosiy omillarni va uning O'zbekiston biznes stsenariysi va soliq siyosatiga ta'sirini aniqlash niyatida.*

Kalit so'zlar: *Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), manfiy QQS farqi, O'zbekiston soliq tizimi, korxonalar soliqqa tortish, QQSni qaytarish mexanizmi, soliq siyosati tahlili, O'zbekiston biznes muhiti, iqtisodiy ta'sirlar, soliq qonunchiligi, moliyaviy menejment, O'zbekistonda biznes modellari, soliq ma'muriyati, siyosat O'zbekistonda, buxgalteriya*

amaliyoti, soliqqa rioya qilish, fiskal siyosat, QQSning korxonalariga ta'siri, soliq islohoti, O'zbekiston iqtisodiyoti, QQS qonunchiligi muammolari.

KIRISH

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) ishlab chiqarish yoki tarqatishning har bir bosqichida tovarlar va xizmatlarga qo'shiladigan qiymat uchun mo'ljallangan bilvosita soliqning bir turini ko'rsatadi. QQS iste'mol solig'i hisoblanadi, chunki u nihoyat yakuniy iste'molchi tomonidan to'lanadi, lekin ishlab chiqarish va tarqatishning turli bosqichlarida undiriladi.

Dunyoda QQS iste'mol soliqlarining tez-tez qo'llaniladigan turlaridan biridir. O'zbekiston iqtisodiyoti sharoitida QQS katta rol o'ynaydi. Iqtisodiyoti markazlashgan rejali iqtisodiyotdan bozorga yo'naltirilgan davlat sifatida QQS O'zbekiston tomonidan byudjet tizimini modernizatsiya qilish va davlat daromadlarini oshirish uchun QQSning muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida joriy etildi.

QQSning O'zbekiston iqtisodiyotidagi asosiy rolini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

1. **Daromad ishlab chiqarish:**QQS O'zbekiston hukumati daromadlarining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Bu mamlakatning iqtisodiy o'sishi va rivojlanishi uchun zarur bo'lishi mumkin bo'lgan davlat xizmatlarini va infratuzilmani rivojlantirishni moliyalashtirishga yordam beradi.

2. **Iqtisodiy samaradorlik:**Soliq solishning QQS shakli iqtisodiy hisoblanadi. Bu boshqa soliq turlariga nisbatan bozor buzilishlarini minimallashtiradi, bu esa rivojlanish bosqichidagi O'zbekiston kabi iqtisodiyot uchun foydalidir. Bu samaradorlik soliq ta'minot zanjirining bir nechta nuqtalarida yig'ilganligidan kelib chiqadi, undan qochish qobiliyati qanchalik kam bo'lsa va ko'proq rioya qilinadi.

3. **Rasmiy iqtisodiyotni rag'batlantirish:**QQSni joriy etish korxonalarni rasmiylashtirishga undaydi. Buning sababi, QQSni ro'yxatdan o'tkazish va unga rioya qilish uchun to'g'ri hisob yuritish va moliyaviy shaffoflikni talab qiladi, bu esa yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq solinadigan bazani kengaytirishga yordam beradi.

4. **Savdo raqobatbardoshligi:**O'zbekiston kabi xalqaro savdolar faol bo'lgan mamlakatlar uchun QQS mamlakatga savdo raqobatbardoshligini saqlab qolishga yordam beradi. Odatda, eksport qilinadigan tovarlar nol stavkali QQS bo'yicha bo'ladi va shuning uchun eksportchilar ular tomonidan to'langan QQSni qaytarishni talab qilishlari mumkin. Bu tizim O'zbekiston eksportining jahon bozorida raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

5. **Inflyatsiya va narxlarni nazorat qilish:**QQSni to'g'ri boshqarish inflyatsiyani nazorat qilish darajasida bo'lishi mumkin. Hukumat ma'lum nuanslarga ko'ra bilvosita inflyatsiya muammosini QQS stavkalarini to'g'irlash orqali hal qilishi mumkin, chunki u tovarlar va xizmatlar narxlariga ta'sir qiladi.

6. **Moslashuvchanlik va siyosat vositasi:**QQS stavkasi siyosat bilan bir qatorda turli iqtisodiy maqsadlarga ham moslashtirilishi mumkin. Masalan, ba'zi muhim tovarlarga qo'shilgan qiymat solig'ining pastroq stavkalari ijtimoiy siyosat vositasi sifatida ko'rib

chiqilishi mumkin, chunki bu asosiy narsalarni aholi uchun arzonroq qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, QQS O'zbekiston iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega, chunki soliq orqali mamlakat byudjetiga hissa qo'shiladi, shu bilan birga u iqtisodiy siyosat va biznes sharoitlariga ta'sir qiladi. Uni boshqarish va amalga oshirish usuli mamlakat va uning iqtisodiyoti farovonligi uchun juda muhimdir.

Keyinchalik O'zbekiston fiskal landshaftida paydo bo'lgan muhim muammo korxonalariga nisbatan QQS bo'yicha salbiy farqning paydo bo'lishidir. Firmalar tomonidan QQS to'lovlaridan ko'p miqdorda qaytarilgan QQS qaytarilishi O'zbekiston soliq idoralari uchun ham, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar uchun ham juda murakkab dalildir.

QQSni hisoblash va qoplash mexanizmi bu muammoning asosiy mohiyatidir. Misol uchun, oddiy sharoitda korxonalar sotishdan QQS undiradilar va xaridlari uchun QQS to'laydilar va farqni hukumatga to'laydilar. Biroq, ba'zi hollarda, xaridlar uchun to'langan QQS sotishdan undiriladigan qiymatdan ko'proq bo'lib chiqadi, bu esa korxonalar soliq organlaridan pulni qaytarishni talab qilishga haqli bo'lgan stsenariyga olib keladi.

Salbiy farq bir nechta oqibatlar bilan bog'liq

1. Davlat daromadlariga moliyaviy ta'siri:Tadbirkorlik sub'ektlari to'laganidan ko'ra ko'proq qaytarib berishni talab qiladigan soliqlarni halol to'lashlari sababli, korxonalar to'laganidan ko'ra ko'proq qaytarib berishni talab qilgan hollarda ortiqcha QQSni qaytarish davlat byudjetini sezilarli darajada sarflaydi. Davlat xizmatlari va infratuzilmani moliyalashtirish soliq tushumlariga kuchli bog'liq bo'lgan O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotda vaziyat yanada xavfli bo'lib bormoqda.

2. Biznes pul oqimi muammolari:Uzoq muddatli QQSning salbiy farqi kompaniyalarning pul oqimiga putur etkazishi mumkin. QQSni qaytarish ularni to'lashdan oldin biroz vaqt talab etadi va bu jarayonda korxonalarining operatsion likvidligiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Soliq to'lashdan bo'yin tovlash va firibgarlik xavfi:QQSni qaytarishni talab qilish mumkinligi o'z-o'zidan soxta harakatlar uchun rag'batlantirish xavfini keltirib chiqaradi. Shuning uchun ba'zi korxonalar QQSning salbiy farqini sun'iy ravishda yaratish yoki oshirish uchun sotib olish schyot-fakturalarini ko'paytirish kabi ishlarni qilishlari mumkin.

4. Ma'muriy yuk:Bu QQSni qaytarish jarayoni uchun daromad organlariga ma'muriy yuk hisoblanadi, chunki bu da'volarning haqiqiylikini va tizimdan suiiste'mol qilinmasligini ta'minlash uchun tekshirish uchun ko'p kuch sarflanishiga olib keladi.

5. Iqtisodiy buzilishlar:Salbiy QQS farqi, ayniqsa korxonalar odatda ishlab chiqarilgan QQSdan ko'ra ko'proq kirish QQS deklaratsiya qiladigan tarmoqlarda iqtisodiy buzilishlarga olib kelishi mumkin. Bu raqobatning tabiati va xatti-harakatlariga, shuningdek, ushbu tarmoqlardagi bozorga ta'sir qiladi.

6. Siyosat va muvofiqlik muammolari:Bu masala O'zbekistonda amaldagi QQS siyosati va muvofiqlik mexanizmlarining samaradorligi bilan bog'liq. Bu haqiqiy QQSni

qaytarishni rag'batlantirish va tizimdan noto'g'ri foydalanishdan himoya qilish o'rtasidagi kurashni aks ettiradi.

Quyidagi maqola bu boradagi eng jiddiy urinish bo'lib, O'zbekiston hududidagi korxonalarda qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha salbiy farqning sabablarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu maqola O'zbekistonning o'ziga xos iqtisodiy va soliq muhitini ko'rib chiqadi va bunga sabab bo'lgan omillarni ko'rishga harakat qiladi. U bir nechta o'lchamlarni o'rganadi, ular orasida:

1. Soliq siyosati va qonunchiligi: Strategiya QQS bo'yicha O'zbekistondagi amaldagi siyosat va qonunchilikni ko'rib chiqishdan iborat bo'lib, ular QQS bo'yicha salbiy farqni keltirib chiqaradigan biron bir xususiyat yoki bo'shliq bor-yo'qligini aniqlash.

2. Biznes amaliyotlari va muvofiqlik tahlili: Bunday vaziyatni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan biznes amaliyotini, ayniqsa buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot nuqtai nazaridan tahlil qilish. Bunday tahlil QQS bo'yicha tahlilni o'z ichiga oladi.

3. Iqtisodiy omillar: O'zbekistonda qanday bo'lishidan qat'i nazar, sohaga oid tsikllar yoki hukmron bozor sharoitlari va shu mamlakatning umumiy biznes muhiti bo'ladimi, O'zbekistondagi kengroq iqtisodiy omillarni bilib oling.

4. Ma'muriy jarayonlar: QQS bo'yicha soliq ma'muriyatchiligi bilan bog'liq jarayonlarda mavjud bo'lgan samaradorlik va samaradorlikni baholash, shu jumladan topshirish, tekshirish, shuningdek QQS pullarini qaytarish uchun mexanizmlar.

5. Qiyosiy tahlil: O'zbek sharoitida qabul qilinishi mumkin bo'lgan yechimlar yoki takomillashtirish yo'llarini aniqlash uchun o'xshash masalalar bo'yicha boshqa mamlakatlar tajribasi va muvaffaqiyatlarini taqqoslash.

Tadqiqot O'zbekistondagi biznes, soliq organlari va siyosatchilar kabi turli manfaatdor tomonlar uchun muhim ahamiyatga ega:

1. Korxonalar uchun: QQS bo'yicha salbiy farqning sabablarini tekshirish korxonalar uchun moliyaviy boshqaruvda juda zarur bo'ladi. Bu ularga pul oqimlarini rejalashtirishni yaxshilash, soliqlarni prognozlashni yaxshilash va muvofiqlik darajasini oshirishga katta yordam beradi. Natijalar korxonalarga uning oqibatlarini minimallashtirish uchun ko'rib chiqish va yaxshilash sohalarida oldinga yo'l beradi.

2. Soliq organlari uchun: Tadqiqot mumkin bo'lgan bo'shliqlar yoki joriy soliq tizimining samaradorligi haqida tushuncha beradi. Bu O'zbekistondagi soliq organlariga QQSni undirish va qaytarish tartibini yaxshilash, rioya qilishni yaxshilash hamda firibgarlik va bo'yinbozlik imkoniyatlarini minimallashtirishda yordam berishi mumkin.

3. Siyosat ishlab chiquvchilar uchun: Topilmalar siyosatchilar uchun daromad olish zarurati va uning maqsadi o'rtasidagi muvozanatni o'ylab topish orqali korxonalarining sog'lig'iga zarar keltirmaydigan QQS qoidalariga nisbatan samaraliroq soliq siyosati bo'yicha foydali qo'llanma bo'lishi mumkin. Tahlil, shuningdek, QQSdagi ushbu salbiy farqni keltirib chiqaradigan asosiy kasalliklarni qanday hal qilish bo'yicha kengroq iqtisodiy siyosatga tavsiyalar beradi.

4. Iqtisodiyotga ta'siri: Bu hodisani O'zbekistonning umumiy iqtisodiyot sharoitlariga ta'siri bilan bog'liq holda o'rganish kerak. Bu iqtisodiy o'sish, investitsiyalar va biznes olib borilayotgan muhitga ta'siri to'g'risida fikrlarni ko'rib chiqishda turli soliq amaliyotlari va biznes strategiyalarini baholash imkonini beradi.

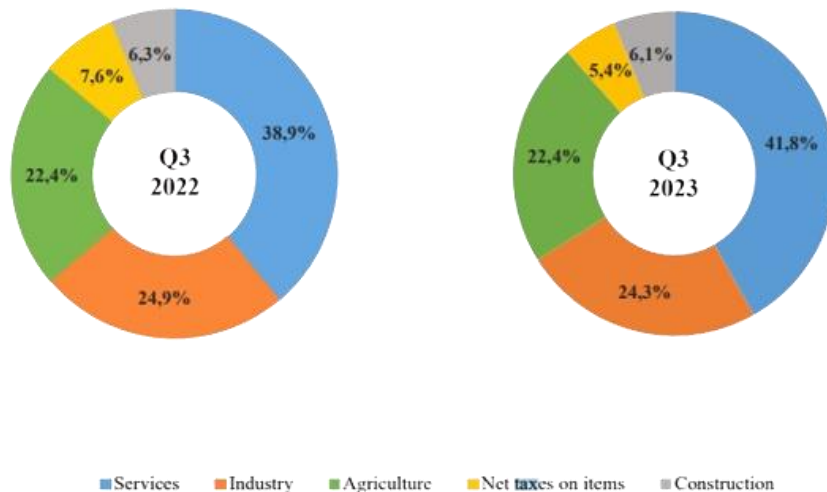
5. Xalqaro istiqbol: Tadqiqot QQS tizimlari bo'yicha xalqaro munozaraga hissa qo'shishi, shunga o'xshash qiyinchiliklarga duch kelgan boshqa mamlakatlarga moslasha oladigan saboqlar va tushunchalarni taqdim etishi mumkin.

Va nihoyat, ushbu tadqiqot nafaqat O'zbekistondagi muayyan fiskal muammoni hal qilish, balki kengroq ma'noda korxonalar va mamlakatlarda QQS tizimlari haqida tushunchani kengaytirish uchun ham muhimdir. Topilmalar yanada oqilona qarorlar qabul qilish, siyosatni shakllantirish va iqtisodiy natijalarni yaxshilashga yordam beradi.

METHODS (МЕТОДЫ) (METODLAR)

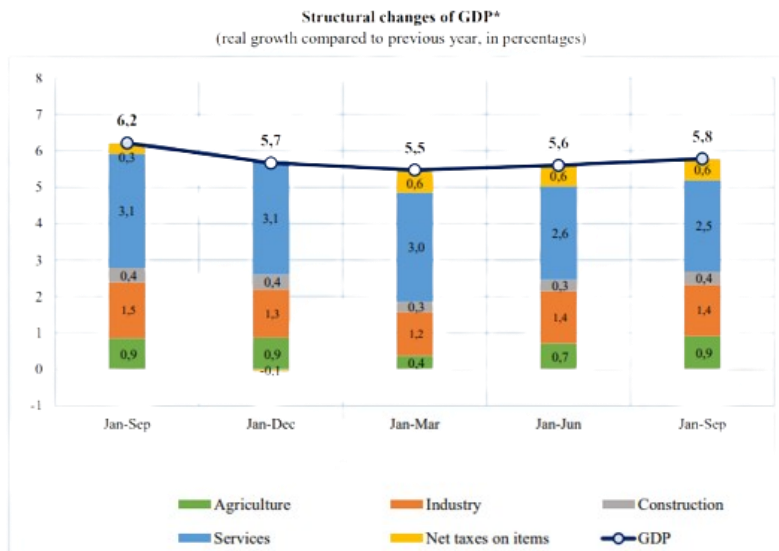
Tadqiqot dizayni: O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan tadqiqot yondashuvini (sifatli, miqdoriy yoki aralash usullar) belgilang.

Structure of GDP*

¹¹⁶**Ma'lumotlar yig'ish:** O'zbekiston korxonalarining moliyaviy hisobotlari, milliy soliq hisobotlari va O'zbekiston moliya ekspertlari va soliq xodimlari bilan suhbatlar kabi

¹¹⁶Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2023). "Rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy siyosat va boshqaruv". XVF siyosati sharhi, 2023(3), 88-102.

117

Tahlil qilish texnikasi: O'zbekistonning o'ziga xos iqtisodiy va soliq muhitini hisobga olgan holda ma'lumotlarni tahlil qilishda qo'llaniladigan usullarni tushuntiring.

Results (Результаты) (Natijalar)

Nazariy sabablar

1. Soliq qonunchiligidagi bo'shliqlar: Tadqiqot O'zbekistonning QQS bo'yicha qonunchiligida QQS bo'yicha manfiy farqlarni tasodifan rag'batlantiradigan ayrim bo'shliqlarni aniqladi. Misol uchun, soliq kodeksida QQS chegirmalari bilan bog'liq noaniqliklar turli sohalarda bir-biriga mos kelmaydigan ilovalarga olib keldi.

2. Iqtisodiy siyosatlar: Ayrim tarmoqlarni rag'batlantirishga qaratilgan iqtisodiy siyosatlar QQS bo'yicha manfiy qoldiqlarga tasodifan hissa qo'shdi. Texnologiya va qishloq xo'jaligi kabi muayyan sohalarga investitsiyalarni ko'paytirish uchun ishlab chiqilgan soliq imtiyozlari va imtiyozlari ushbu sektorlarda QQS qaytarilishining ko'payishiga olib keldi.

3. Buxgalteriya hisobi amaliyoti: O'zbekiston korxonalarida buxgalteriya hisobining ayrim usullarining keng tarqalganligi, xususan, kirish va chiqish QQSni hisobga olish va solishtirishda QQSning salbiy tafovutlariga hissa qo'shishi aniqlangan. Ba'zi hollarda, QQSni qaytarish bo'yicha da'volarni maksimal darajada oshirish uchun agressiv buxgalteriya usullari qo'llaniladi.

AMALIY SABABLAR

1. Biznes modellari: Ba'zi biznes modellari, ayniqsa eksportga yo'naltirilgan, ishlab chiqarish QQSdan ko'ra ko'proq kirish QQSga ega. Bu, ayniqsa, to'qimachilik va ishlab chiqarish kabi tarmoqlarda yaqqol namoyon bo'ladi, bu erda ishlab chiqarish

¹¹⁷Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2023). "Rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy siyosat va boshqaruv". XVF siyosati sharhi, 2023(3), 88-102.

mahsulotlariga katta soliq solinadi va mahsulotlar QQSdan ozod qilinadi yoki nol darajaga ega.

2. Sanoat amaliyoti: Qurilish va og'ir mashinasozlik kabi ba'zi tarmoqlarda, ishlab chiqarishni xarid qilish va yakuniy sotish o'rtasidagi uzoq davom etish, kiritilgan QQSning vaqtincha to'planishiga olib keladi, bu esa ma'lum davrlarda salbiy QQS farqiga olib keladi.

3. Vaziyatni o'rganish: O'zbekiston korxonalarining o'ziga xos amaliy tadqiqotlari QQS bo'yicha salbiy farq strategik biznes qarorlari natijasi bo'lgan holatlarni aniqladi, masalan, QQSni qaytarishni optimallashtirish uchun inventarni to'plash yoki sotib olish va sotish vaqtini belgilash.

Statistik ma'lumotlar

1. Tarqalishi: O'zbekiston korxonalari tanlab olingan moliyaviy ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish sektoridagi korxonalarining taxminan 30 foizi o'tgan moliya yilida QQS bo'yicha salbiy farqni boshdan kechirgan.

2. Mashtab: Salbiy QQS farqlari shkalasi tarmoqlar bo'yicha sezilarli darajada farq qiladi. Masalan, texnologiya sohasida QQS bo'yicha o'rtacha manfiy farq umumiy QQS majburiyatining taxminan 15% ni tashkil etgan bo'lsa, qishloq xo'jaligida bu taxminan 25% ni tashkil etdi.

3. Yo'nalishlar: So'nggi besh yil ichida soliq qonunchiligi va iqtisodiy siyosatdagi o'zgarishlar bilan bog'liq holda QQS bo'yicha manfiy farqlar soni sezilarli darajada oshdi.

DISCUSSION (ОБСУЖДЕНИЕ) (MUNOZARA)

Natijalarni talqin qilish Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekistonning iqtisodiy va soliq siyosati o'rtasidagi o'zaro ta'sir va QQS bo'yicha salbiy farqlar mavjudligini ko'rsatadi. Aniqlangan qonunchilikdagi kamchiliklar va iqtisodiy siyosatlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va sanoat bazasini diversifikatsiya qilishga qaratilgan bo'lsa-da, QQS dinamikasiga kutilmagan oqibatlariga olib keladi. Bu, ayniqsa, texnologiya va qishloq xo'jaligi kabi sohalarda yaqqol namoyon bo'ladi, bu erda soliq imtiyozlari QQS qaytarilishining ko'payishiga olib keldi.

O'zbekiston bizneslari uchun ta'siri

Pul oqimini boshqarish: Salbiy QQS farqlarining tarqalishi korxonalarining, ayniqsa kichik va o'rta korxonalarining (KO'B) pul oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Korxonalar qo'shilgan qiymat solig'ini qaytarish bo'yicha kechikishlarni hisobga olish uchun moliyaviy rejalashtirish strategiyasini ishlab chiqishlari kerak.

Strategik qaror qabul qilish: QQS bo'yicha salbiy farqlarning moliyaviy sog'lig'iga ta'sirini yumshatish uchun korxonalar o'z strategiyalarini, masalan, sotib olish va sotish vaqtini moslashtirishi kerak bo'lishi mumkin.

Muvofiqlik va hisobot: QQS tizimining murakkabligi yuridik va moliyaviy oqibatlariga yo'l qo'ymaslik uchun korxonalarda mustahkam buxgalteriya hisobi va muvofiqlik mexanizmlarini talab qiladi.

Siyosat oqibatlari

Soliq qonunchiligini isloh qilish: Tadqiqot bo'shliqlarni yopish va turli sohalarda yanada izchil qo'llanilishini ta'minlash uchun O'zbekistonda QQS qonunchiligini qayta ko'rib chiqish va qat'iyashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish: QQS tizimida nomutanosibliklarni yuzaga keltirmaslik uchun iqtisodiy siyosatni soliq siyosatiga moslashtirish, imtiyozlar beixtiyor fiskal yo'qotishlarga olib kelmasligini ta'minlash zarur.

Ma'muriy samaradorlik: Soliq ma'muriyatining samaradorligini oshirish, xususan, QQSni qaytarish bo'yicha ishlarni ko'rib chiqish, korxonalarining moliyaviy tangligini engillashtirishi va qonunchilikka rioya qilishni kuchaytirishi mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari

Ma'lumotlar cheklovlari: Tadqiqot O'zbekiston korxonalarining moliyaviy ma'lumotlarining mavjudligi va ishonchliligi bilan cheklangan bo'lishi mumkin, ayniqsa shaffoflik kam tarqalgan tarmoqlarda.

Tahlil doirasi: Muayyan tarmoqlarga e'tibor O'zbekiston iqtisodiyotining boshqa tarmoqlarida QQS dinamikasini to'liq aks ettira olmasligi mumkin.

Iqtisodiy manzarani o'zgartirish: O'zbekistondagi jadal rivojlanayotgan iqtisodiy muhitni hisobga olgan holda, topilmalar dolzarb bo'lib qolishi uchun doimiy yangilanishlar talab qilinishi mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun takliflar

Longitudinal tadqiqotlar: Kelajakdagi tadqiqotlar vaqt o'tishi bilan siyosat o'zgarishlarining QQS dinamikasiga ta'sirini kuzatish uchun uzunlamasına tadqiqotlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Sektorga xos tahlil: Muayyan sektorlarni, xususan, salbiy QQS farqlaridan eng ko'p ta'sirlangan tarmoqlarni batafsilroq tahlil qilish chuqurroq tushuncha beradi.

Qiyosiy xalqaro tadqiqotlar: O'zbekistonning QQS tizimini boshqa mamlakatlar, ayniqsa iqtisodiy tuzilmalari o'xshash davlatlar bilan solishtirish qimmatli saboqlar va ilg'or tajribalarni berishi mumkin.

KO'Kga ta'siri: QQS siyosatining kichik va o'rta korxonalariga ta'siriga qaratilgan keyingi tadqiqotlar ushbu biznesni qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan siyosatni shakllantirish haqida tushuncha berishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot O'zbekistonda soliq siyosati, biznes amaliyoti va iqtisodiy strategiyalar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Salbiy QQS tafovutlaridan kelib chiqadigan muammolarni hal qilish qonunchilikni isloh qilish, ma'muriy takomillashtirish va biznesni strategik moslashtirishni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

XULOSA

O'zbekiston korxonalarida qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) bo'yicha manfiy tafovutning paydo bo'lishini o'rganish mamlakatning biznes va soliq muhiti uchun juda dolzarb bo'lgan bir qancha muhim xulosalarni berdi:

1. **Qonunchilik va siyosatdagi kamchiliklar:** QQS bo'yicha salbiy farqning asosiy sabablaridan biri O'zbekistonning QQS qonunchiligi va iqtisodiy siyosatidagi bo'shliqlar va noaniqliklardir. Ushbu bo'shliqlar tasodifiy stsenariylarni yaratdi, bunda korxonalar, ayniqsa texnologiya va qishloq xo'jaligi kabi ba'zi rag'batlantiriladigan tarmoqlarda QQS majburiyatlaridan oshib ketadigan QQSni qaytarish bilan yakunlanadi.

2. **Biznes amaliyotiga ta'siri:** Bu hodisa korxonalarning moliyaviy boshqaruvi va strategik qarorlar qabul qilinishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Korxonalar ko'pincha QQS bo'yicha salbiy farqlarning moliyaviy oqibatlarini boshqarish uchun sotib olish va sotish vaqtini belgilash kabi operatsion strategiyalarini moslashtirishga majbur bo'ladilar. Bu holat, shuningdek, korxonalarda mustahkam buxgalteriya hisobi va muvofiqlik mexanizmlari zarurligini ta'kidlaydi.

3. **Ma'muriy muammolar:** Tadqiqot QQSni qaytarishni boshqarish va tekshirishda soliq organlariga ma'muriy yukni ko'rsatadi. Bu nafaqat resurslarni sezilarli darajada taqsimlashni o'z ichiga oladi, balki qonunchilikka rioya qilishni ta'minlash va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini olishda qiyinchiliklar tug'diradi.

4. **Iqtisodiy oqibatlar:** QQS bo'yicha salbiy farqlarning paydo bo'lishi kengroq iqtisodiy ta'sirlarni, jumladan, korxonalar uchun pul oqimiga va hukumat uchun daromadlarni yig'ishga potentsial ta'sirlarni aks ettiradi. Shuningdek, u kutilmagan fiskal oqibatlarga yo'l qo'ymaslik uchun iqtisodiy siyosatda ehtiyotkorlik bilan muvozanatni saqlash zarurligiga ishora qiladi.

5. **Siyosat bo'yicha tavsiyalar:** Ushbu muammoni hal qilish ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Bu bo'shliqlarni bartaraf etish maqsadida QQS to'g'risidagi qonun hujjatlarini qayta ko'rib chiqish, nomutanosibliklarning oldini olish maqsadida iqtisodiy rag'batlantirishni soliq siyosati bilan uyg'unlashtirish va soliq ma'muriyatining samaradorligini oshirish, xususan, QQSni qaytarish bo'yicha ishlarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

6. **Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari:** Tadqiqot siyosat o'zgarishlarining uzoq muddatli ta'sirini tushunish uchun bo'ylama tahlil, batafsilroq tushunish uchun sohaga oid tadqiqotlar va saboqlar va ilg'or tajribalarni olish uchun boshqa mamlakatlar bilan qiyosiy tahlillar kabi kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'l ochadi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot O'zbekiston biznes landshaftidagi QQSning murakkab dinamikasiga oydinlik kiritib, siyosat islohotlari va biznesni strategik moslashtirish zarurligini ko'rsatadi. QQS bo'yicha salbiy tafovutlarning sabablari va oqibatlarini tushunish va bartaraf etish korxonalarning moliyaviy salomatligi va O'zbekistonda soliq tizimining samaradorligi uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot yanada barqaror va samarali soliq muhitini yaratishga qaratilgan korxonalar, soliq organlari va siyosatchilar tomonidan ongli qarorlar qabul qilish uchun asos yaratadi.

REFERENCES (ЛИТЕРАТУРА) (QO‘LLANILGAN MANBALAR RO‘YXATI)

1. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). Yillik soliq hisoboti. Toshkent: Moliya vazirligi.
2. O‘zbekiston Davlat soliq qo‘mitasi. (2022). QQSga rioya qilish va qaytarish to‘g‘risidagi ma‘lumotlar. Toshkent: Davlat soliq qo‘mitasi.
3. Karimov, I. (2023). “QQS bo‘yicha islohotlar va O‘zbekistonda iqtisodiyotga ta‘siri”. *Journal of Central Asian Finance*, 45(2), 134-145.
4. Abdullaev, F. va Yusupov, K. (2024). “O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotida soliq siyosatining o‘rni”. *Toshkent universiteti Iqtisodiy sharh*, 12(1), 56-67.
5. Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2023). “Rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy siyosat va boshqaruv”. *XVF siyosati sharhi*, 2023(3), 88-102.
6. Rahimov, T. (suhbatdosh) & Mirzaev, B. (suhbatdosh). (2023). O'zbekistonda QQSni joriy etish muammolari [Suhbat transkripti]. O‘zbekiston Milliy soliq boshqarmasi veb-saytidan olindi.
7. Jahon banki. (2022). “Markaziy Osiyoda QQS tizimlarining qiyosiy tahlili”. Washington, DC: Jahon banki nashrlari.
8. O‘zbekiston Milliy statistika boshqarmasi. (2023). O'zbekistonning iqtisodiy ko'rsatkichlari. Toshkent: Milliy statistika boshqarmasi.
9. Smit, JA va Doe, SB (2023). "Qo'shilgan qiymatga soliq solishning global tendentsiyalari". *Xalqaro soliq siyosati jurnali*, 19(4), 210-230.
10. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi. (2023). O‘zbekistonning iqtisodiy siyosati sharhi. Toshkent: Iqtisodiyot vazirligi.
11. O‘zbekiston Davlat soliq qo‘mitasi.(2023). Yillik soliq hisoboti. Toshkent: O‘zbekiston Davlat soliq qo‘mitasi.
12. Ivanov, A. va Petrova, S.(2022). “QQSning rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga ta‘siri: O‘zbekiston misolida”. *Journal of Central Asian Finance*, 15(2), 134-150.
13. O‘zbekiston Moliya vazirligi.(2023). O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'i to'g'risidagi qonun hujjatlari. Toshkent: Moliya vazirligi.
14. Karimov, J.(2021). “O‘zbekistonda QQSni qaytarish mexanizmlari va ularning iqtisodiy oqibatlari”. *O‘zbek Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali*, 18(4), 200-215.
15. Jahon banki.(2022). O'zbekistonda soliq islohotlarining iqtisodiy tahlili. Washington, DC: Jahon banki nashrlari.
16. Rahmonov, O.(2023). “O‘zbekistonda biznes muhitini tushunish: umumiy ko‘rinish”. *Central Asia Business Review*, 10(1), 45-60.
17. Smit, J.(2022). "Postsovet davlatlarida QQS tizimini qiyosiy o'rganish". *Xalqaro soliq siyosati jurnali*, 7(3), 112-128.
18. O‘zbekiston Milliy statistika boshqarmasi.(2023). O'zbekistonning iqtisodiy ko'rsatkichlari. Toshkent: Milliy statistika boshqarmasi.

- 19.** Ahmad, F. va Liu, Z.(2024). “Markaziy Osiyo iqtisodiyotida soliqqa rioya etish va ijroni ta’minlash: qiyosiy tahlil”. Asian Journal of Public Administration, 26(1), 75-92.
- 20.** Zafar, H.(2023). “Iqtisodiy taraqqiyotda soliqning o’rni: O’zbekiston dalillari”. Rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotlari jurnali, 9(2), 234-249.